

1 „Hranice obou zemí nejsou rozděleny lesem, nýbrž říčka jménem Dyje, tekoucí rovinami, sotva je rozděluje.“
Kosmas Kronika česká L. P. 1082

Čarokrásná dramatická krajina středního Podyjí dává obzvláště vyniknout četným památkám hradní architektury. K pochopení jejich vzniku a úlohy se musíme ohlédnout do historie.

V 2. třetině 11. století se povodí řeky Dyje stalo neklidným pomezím mezi přemyslovskou Moravou a babenberskou Východní markou, která byla po polovině 12. století povýšena na vévodství rakouské. Po r. 1179 se moravsko-rakouská hranice ustálila. Panovníci obou zemí se snažili hraniční linii zabezpečit soustavou hradů, jejichž prostřednictvím také mohly být snáze kolonizovány dosud neobydlené okraje jihozápadní Moravy a rakouské Lesní čtvrti. Zdejší území byla postupně výměnou za lenní slib jejich obrany propůjčena mocným šlechtickým pánům. Počet podyjských pevností tak ještě stoupl. Z mnohých se stala honosná sídla, centra vrchnostenské správy a výkonu práva nad poddanými žijícími v širokém okolí. Od 16. století nicméně hranice na Dyji ztrácela svůj vojenský význam: Morava a Dolní Rakousy byly spojeny pod vládou Habsburků a z počátku akutní turecká hrozba se vzdálila kamsi do jihohouberských končin. Pokud šlechtic neusoudil, že svůj hrad přestaví na zámecké sídlo, znamenalo to většinou jeho zánik, jak vidíme na příkladech malebných podyjských zřícenin. Návrat vojensko-politického napětí do Podyjí přineslo až 20. století. Ale to už je jiný příběh.

Dnes, ve sjednocené Evropě, je hranice v Podyjí našťasté již jen pouhou administrativní čarou. Projděme se proto společně údolím po proudu řeky, příběhy hradů nás povedou!

Raabs (Rakousy)

Nejstarší hrad rakouského Podyjí. Zdejší oblast byla v 10. stol. obydlena starými Moravany, kteří nedaleko od pozdějšího

hradu vybudovali protimaďarské opevnění. Když r. 1041 posunul římskoněmecký král Jindřich III. severní hranici bavorské Východní marky trvale na úkor staré Moravy, byl na vysoké skále nad soutokem Rakouské a Moravské Dyje založen kamenný hrad „Rakousy“, středisko státečku nezávislého na Východní marce. R. 1100 zdejší hrabě Gotfríd poskytl na Rakousích útočiště znojenskému knížeti Litoldovi před hněvem pražského knížete Břetislava II. Ke konci 12. stol. bylo pod hradem vysazeno trhové městečko. V té době vymřela hraběcí dynastie a Rakousy se staly součástí „vévodství pod Enží“ (Österreich, lat. Austria), které staří Češi a Moravané za-

2

čali nazývat stejně jako bývalé podyjské hrabství – tedy „Rakousy“. Za vlády Přemysla Otakara II. byl na hrad dosazen Vok z Rožmberka. R. 1358 byl hrad s panstvím propůjčen pánům z Puchheimu, kteří jej v gotice a renesanci výrazně rozšířili a zpevnili. Po r. 1500 se panství stává svobodným majetkem. Poslední potomek Puchheimů prodal panství s hradem r. 1702 pánům z Quarientu a Raallu. Hrad poté často měnil majitele. Dnes patří nakladateli Richardu Pilsovi.

Přístup: v sezóně o víkendech, www.schlossraabs.at

Kollmitz (Chlumec)

Nejmohutnější hradní zřícenina rakouského Podyjí se tyčí na sníženém konci říčního ostrohu, 2 km jižně od dominantního kopce Kollmitzberg. Starý „Chlumenec“ (Chalmunze) existoval již r. 1135 a nejspíše zaujímal polohu na protější straně údolí na skalním hřebeni západně od podhradí Kollmitzgraben (Chlumecké Zákopí). Na konci 13. stol. začali páni z Wallsee budovat na dnešním místě nový hrad. Do r. 1320 byl postaven podlouhlý palác a vysoká věž (bergfrit) s hrad-

3

bou. Páni z Walsee se však záhy upnuli na správu Drozdovic a Chlumec s panstvím (včetně městečka Ludweis / Ludkovic) prodali. Po pánech z Winkelu (1346), Chratzerech z Ofenu (1362) a z Trnavy (1371) nastává zlatá éra hradu za pánů z Hofkirchenu (1398–1620), kdy bylo připojeno panství Drosidl. V reakci na časté výpady pánů z Bítova a Cornštejna byl Chlumec v pol. 15. století rozšířen o předhradí s dělostřeleckými baštami v čele s tzv. Hladovou věží. Tehdy také vyrostla na šíji ostrohu poměrně daleko v předpolí tzv. Česká zeď. Pro zapojení do protestantského odboje byl hrad Hofkirchenům zkonfiskován. Poslední stavební činnost na hradě provedl probošt perneckého kláštera (1693–1703). Poté byl Chlumec připojen k panství Rakousy a ztratil jako sídlo využití. Později z něj byl dokonce odebírán stavební kámen. Dnes se o hrad stará občanské sdružení.

Přístup: celoročně, www.kollmitz.at

Eibenstein

Zřícenina hradu, jenž kdysi střežil důležité rozcestí a brod na Dyji. Název je odvozen od jména „Ivan“ (Iwenstein). Byl založen v pol. 12. stol. hrabaty z Perneku, příbuznými Babenberků. Z této doby dosud stojí zbytky kaple a paláce. Když hrabata před r. 1220 vymřela, připadl hrad zeměpánovi. Při obléhání Drozdovic r. 1278 jej využilo vojsko Přemysla

4

3 Hrad Chlumec navozuje autentičnost pozdního středověku
4 Trosky hradu Eibensteinu nad Dyjí

Otakara II. Ihned poté hrad získal Štěpán z Maisova, který jej propůjčil svému stoupenci Fridrichovi. Jeho potomci, rytíři z Eibensteinu, zde sídlili v l. 1282–1543 a doplnili hrad o věž, palác, předhradí i pozoruhodnou kuchyň. Další majitelé Schneckhenreutové na Eibensteinu již nesídlili. R. 1660 jej získali Sprinzensteinové, majitelé drozdovického zámku.

Přístup: volný celoročně.

Drosendorf (Drozdovice)

Zámek, původně však citadela pevnostního města, které kolem r. 1240 založil rakouský vévoda Fridrich II. Bojovný, možná jako odpověď na vysazení moravské Jemnice. R. 1278 před bitvou na Moravském poli obléhal město Přemysl Otakar II. Díky Štěpánu z Maisova město vydrželo v odporu 16 dnů. R. 1328 museli pro změnu páni z Wallsee město bránit před vojskem Jana Lucemburského. R. 1405 se města lstí zmocnil

5

Albrecht z Cornštejna, ale při pokusu dobýt citadelu byl dopaden a ušlapán v davu. R. 1453 zastavili Habsburkové město s hradem Eicingerům, r. 1506 pak Janu Mrakeši z Noskova a Budišova, který městský hrad přestavěl v pevnostní zámek. Zatímco město zůstalo zeměpanské, zámek se r. 1607 stal svobodným majetkem. Po požáru r. 1694 byl zámek upraven barokně. Dnes patří stejně jako Eibenstein hrabatům Hoyos.

Přístup: nádvoří volně. V zámku je penzion a vzdělávací centrum, www.schloss-drosendorf.at

Thürнау (Trnava)

Málo zachovaná a obtížně přístupná zřícenina hradu, který založili kolem r. 1150 k ochraně staré stezky na Moravu služebníci hrabat z Perneku. Z hradu byla záhy řízena koloni-

6

zace přilehlého moravského příhraničí (Vratěnín, Uherčice, Frejštejn). Po vymření Perneckých vstoupili páni z Trnavy do služeb moravského markraběte Vladislava Jindřicha, jehož chotí snad byla Helvida z Trnavy. Víkart z Trnavy se zase za Přemysla Otakara II. stal purkrabím na Vranově. Po bitvě na Moravském poli se ovšem Trnava stala loupežným doučkem. R. 1281 byla zemským vojskem dobyta a vůdce Hostel popraven. Hrad propadl Habsburkům a ti jej propůjčili drobné šlechtě, která v 2. pol. 14. stol. získala i hrad Chlumec a tvrz Drosidl. Po roce 1400 však už o Trnavě není zpráv. Je možné, že hrad zanikl v době výbojů pánů z Bítova Cornštejna či za husitských válek.

Přístup: volný celoročně. Areál je však hustě zarostlý.

Frejštejn (Freistein)

Pozoruhodná zřícenina hradu založeného před r. 1250 jako další rodové sídlo pánů z nedaleké Trnavy. Stavitelé Ulrich Frei (Svobodný) a jeho syn Gaytmar byli oddáni moravskému zeměpánovi Přemyslu Otakarovi II. Po jeho smrti vedli i nadále odboj, což vyústilo podobně jako u Trnavy v dobytí hradu rakouským zemským vojskem (1286). Hrad byl poté po celé 14. stol. spravován purkrabími českého krále, kteří původní románský hrad s bergfritem a skromným palácem rozšířili

7

6 Skromné zbytky hradu Trnava
7 Výstavný gotický palác hradu Frejštejna pohledem z Podhradí

o dolní nádvoří s reprezentativním palácem a kaplí. R. 1422 propůjčil král Zikmund Frejštejn Krajiřům z Krajku. Brzy však byl hrad opět označen za středisko neklidu a loupeží a moravským zemským vojskem r. 1440 dobyt. Krajiřové hrad vzápětí opravili a zpevnili, avšak za válek Jiřího z Poděbrad byl opět poničen. R. 1487 se zmiňuje jako „pobořený“ a brzy je i s okolním panstvím připojen k Uherčicím. Dnes je v majetku obce.

Přístup: volný celoročně, www.podhradnaddyji.cz

Bítov (Vöttau) – národní kulturní památka

Výstavný hrad situovaný v posledním zákrutu Želetavky před jejím soutokem s Dyjí se psýni přívlaskem patrně nejstaršího hradu v Podyjí a na jihozápadní Moravě vůbec. Opevněné sídliště se tu nacházelo již za Velké Moravy, Přemyslovci na něj v třetině 11. století pouze navázali. Bítov se v 12. a 13. stol. stal střediskem, odkud postupovala kolonizace neobydlených hvozdu Českomoravské vrchoviny (Dačicko, Jihlavsko). Ve válkách 13. stol. byl oporou českého krále, r. 1241 však byl dobyt Rakušany. Aby se tak již nestalo, byl dřevohlinitý Bítov záhy přestavěn do kamenné podoby. Po vymření Přemyslovců se stal dědičným lénem pánů Bítovských z Lichtenburka (1308–1576). Ti jej ve 14. stol. včetně paláce rozšířili a na konci 15. století zpevnili štítovou zdí se dvěma věžemi. Po vymření Lichtenburků hrad zchátral, Jankovští z Vlašimi (1617–1755) jej však v baroku obnovili. Podstatná proměna hradu v novogotický zámek proběhla za hrabat z Daunu v 1. pol. 19. stol., kdy byla romanticky upravena i krajina v okolí hradu. Posledními majiteli byli novobaroni Haasové z Hasenfelsu, kteří v období první republiky na hradě zřídili soukromou zoologickou zahradu. R. 1945 byl hrad na základě Benešových dekretů zestátněn. Dnes je v péči Národního památkového ústavu.

Přístup: duben–říjen, www.hradbitov.cz

8

8 „Král moravského Podyjí“ Bítov u soutoku Želetavky s Dyjí

☸ Cornštejn (Zornstein)

Rozsáhlá zřícenina na šíjí říčního ostrohu v těsné blízkosti Bítova. Z počátku nevelký hrad s nádvořím a palácem vznikl někdy po r. 1319 za účelem obrany přístupové cesty k Bítovu ze směru od Vranova a Rakous. Stavitel Raimund z Lichtenburka, který tehdy držel Bítovsko v dědičné zástavě, tímto také sledoval zajištění dalšího obydlí pro své potomstvo. Hrad byl během 14. a 15. stol. několikrát rozšiřován (parkán, dolní předhradí se střeleckými baštami, druhý palác, předsunuté opevnění na kopci). R. 1422 byl zřejmě napaden husity, v l. 1464–1465 téměř rok odolával obléhání moravského

10

tenburkové využili a r. 1516 hrad prodali. Poté Vranov často měnil majitele. R. 1618 panství koupil Volf Dětřich z Althannu, který jej však vzápětí jako protestant ztratil. Následně za Šerfenberků Vranov vyhořel (1665). R. 1680 se dostává zpět do rukou Althannů. Michal Jan II. z Althannu nechal vystavět monumentální Sál předků, největší zámecký sál na Moravě, a také novou zámeckou kapli s dvouvěžím. V 18. stol. byla přestavba hradu na zámek dokončena. R. 1799 koupila vranovský zámek s panstvím hrabata z Mnitzku. Za jejich éry doznalo změn předzámčí. Po r. 1876 zdědila zámek hraběnka Luitgarda provdaná Stadnická. Po připojení Vranova k Třetí říši r. 1938 byl zámek zabaven. R. 1945 byl zestátněn. Dnes je v péči Národního památkového ústavu.

Přístup: duben–říjen, www.zamek-vranov.cz

☸ Hardegg (Hardek)

Předchůdcem majestátního hradu v srdci Národního parku Podyjí/Thayatal nad ústím říčky Fugnitz („Buknice“) do Dyje bylo velkomoravské hradiště. V 10. stol. bylo opuštěno a znovu osídleno z popudu Babenberků v obvodu staré zeměpanské fary weitersfeldské na konci 11. stol. Po polovině 12. stol. jej převzala jako centrum svého nového panství hrabata z Plainu, původem ze Salcburska. Ota z Plainu a Hardeku byl v pol. 13. stol. nejmočnějším mužem vévodství, korouhevníkem Rakouska a také věrným zastáncem Václava I. a Přemysla Otakara II. Jeho smrtí v bitvě u Lávy (1260) Plainové vymřeli. Král Rudolf I. Habsburský jejich statky udělil Bertoldovi z Rabenswalde. Ten přebudoval hardecký hrad v gotickou pevnost, vysadil podhradí a také založil nové město Rec (Retz). Berchtoldovi dědici, páni z Maidburku, patřili mezi stavovskou špičku Rakouska. Např. hrabě Burkhard II. z Hardeku se r. 1335 ve Znojmě oženil s Annou z opavské linie Přemyslovců. Jejich potomek Jan z Hardeku, svého času maršálek ra-

9

stavovského vojska, neboť tehdejší hradní pán Hynek z Lichtenburka vypověděl poslušnost Jiřímu z Poděbrad. Hrad byl nakonec vyhladověn a předán Krajířům z Krajku. Ti jej na přelomu 15. a 16. stol. výrazně zmodernizovali. Kolem r. 1530 se hrad vrátil do rukou Bítovských z Lichtenburka, avšak po jejich vymření (r. 1572) byl opuštěn. Roku 1945 byl zestátněn. Dnes je ve správě Jihomoravského muzea ve Znojmě.

Přístup: červen–září, www.znojmuzeum.cz

☸ Vranov (Frain) – národní kulturní památka

Působivá „barokní perla Podyjí“ vyrůstá z vysoké skály nad řekou. Hrad Vranov byl založen Přemyslovci v poslední třetině 11. století. R. 1100 zde přebýval pražský kníže Břetislav II. při své odvetné výpravě proti bratřancům a znojemskému knížeti Litoldovi, jenž prchnul na hrad Rakousy. Za vlády Přemysla Otakara II. získal Vranov kamennou podobu. Práce mohl řídit králův purkrabí Vikart z Trnavy. Od r. 1323 držel hrad zástavou Jindřich z Lipé, od r. 1421 Bítovští z Lichtenburka. R. 1499 jej král propustil do svobodné držby, což Lich-

9 Impozantnost hradu Cornštejna dnes tlumí vzrostlý les

10 Zámek a městečko Vranov nad Dyjí

11

kouský, byl r. 1425 při obraně Recu zajat husity a odvečen do Čech. Kvůli velkému zadlužení převzali hrad r. 1472 páni z Pösingu. R. 1495 císař Maxmilián I. rozdělil hardecké panství na dva díly: město Rec s okolím si ponechal, Hardek s okolím byl prodán Průschenkům. Na konci 16. stol. se centrum hardeckého panství přesunulo do Riegersburku a Hardek začal chátrat. Zkázu přineslo velké zemětřesení a požár r. 1764. Teprve koncem 19. stol. byl hrad z části restaurován hrabaty Khevenhüller-Metsch. Dnes patří hraběnce Pilati.

Přístup: celoročně denně, www.riegersburg-hardegg.com

☸ Nový Hrádek (Neuhäusel) – národní kulturní památka

Dvouplášťový hrad oválného půdorysu vystavěl moravský markrabě Jan Jindřich po r. 1358 v lesích na šíjí mohutného meandru Dyje, které smělil s klášterem v Louce. V 15. stol. hrad drželi rakouští Eicingerové, kteří jej rozšířili o příhrádek a předsunutou část s velkým nádvořím a pozdně gotickým palácem. V 16. stol. Nový Hrádek s panstvím často střídal majitele, až r. 1617 byl trvale připojen k sousednímu Vranovu. V roce 1645 byl vypleněn Švédy a ponechán jako ruina. Teprve v 1. pol. 19. stol. byl upraven na romantické letní sídlo hra-

12

11 Hardek – ideální symbióza výtvaru člověka a přírody
12 Pozdně gotický palác s nádvořím na Novém Hrádku

bat Mnitzků z Vranova. Po 1. světové válce byl hrad zestátněn a upraven jako turistická noclehárna. Po pádu železné opony se ocitl v zakázaném hraničním pásmu. Dnes jej spravuje Národní památkový ústav.

Přístup: květen–září, www.novy-hradek.eu

☸ Kaja (Chýje)

Hrad na ostrohu nad údolím Chýjského potoka (Kajabach) kdysi střežil vedlejší stezku k řece Dyji, která dále pokračovala přes Nový Hrádek na Moravu. Počátky hradu slovanicky zvaného Chiove („Kyjov“) leží v rovině hypotéz. Jisté až je, že r. 1168 jej jako zeměpanské léno drželi páni z Kampeku (dynastie Kuenringů). Z této doby pochází románské jádro s dvěma věžemi a palácem. Ve 14. stol. krátce patřil pánům z Lipé, později byl zastaven pánům z Hardeka. Husitskými přepady byla Chýje pobožena a předána Eicingerům. Ti ji poté opravili a zpevnili. Koncem 16. stol. dali noví majitelé Trautsonové

13

přednost pohodlí nedalekého zámku ve Fládnici (Niederfladnitz) a Chýji opustili. Po r. 1781 připadla Auersperkům, kteří část budov zrenovovali. Od r. 1945 patří hrabatům Waldstein-Wartenberg. Ve spolupráci s občanským sdružením byl hrad v l. 1968–1980 opraven a otevřen pro veřejnost.

Přístup: květen–říjen o víkendech, www.np-thayatal.at

☸ Znojmo (Znaim)

Historicky nejdůležitější podyjský hrad byl vybudován před r. 1100 nad ústím Gránického potoka do Dyje, naproti velkomoravskému Znojmu-Hradišti. Po celé 12. stol. byl cent-

13 Pevnost Chýje je ukryta v bočním zářezu dyjského kaňonu

14

rem údělného knížectví znojemského. Reprezentativní kaple (rotunda) v jeho středu stojí dodnes. R. 1146 byl dobyt českým knížetem Vladislavem II. a posléze nově vystaven z kamene. Svě sídlo zde měli první moravští markrabí Konrád Ota a Vladislav Jindřich. Od 13. stol. plnil funkci královské citadely pro nově vysazené město na jeho předpolí. R. 1437 na hradě zemřel císař Zikmund Lucemburský. V 16. stol. zde zasedaly moravské zemské sněmy, hrad byl však často v zástavě. V 17. stol. ztratil svůj vojenský význam a zchátral. Po r. 1710 vybudovali znojemští měšťané v přední části pivovar, zatímco zadní hrad přestavěli páni z Deblína na barokní zámek. Ten r. 1784 připadl armádě a od r. 1910 jej využívá znojemské muzeum.

Přístup: celoročně, interiéry duben–září, www.znojmuzeum.cz

Správa Národního parku Podyjí

Na Vyhliďce 5, 669 01 Znojmo
tel.: +420 515 226 722, e-mail: info@nppodyji.cz
www.nppodyji.cz

Nationalpark Thayatal

Nationalparkhaus, 2082 Hardegg
tel.: +43 2949 / 7005, e-mail: office@np-thayatal.at
www.np-thayatal.at

Autor textu: Jiří Kacetl; Autor fotografií: Petr Lazárek; Vydala: Správa Národního parku Podyjí ve spolupráci s Jihomoravským muzeem ve Znojmě v únoru 2012; Grafická úprava a sazba: SCHNEIDER CZ graphic&design, s.r.o.

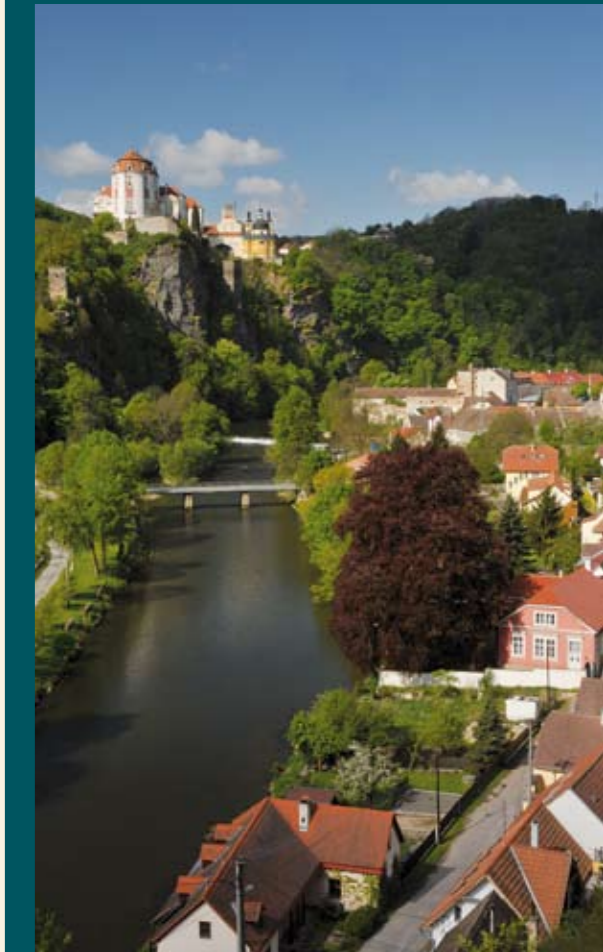
Canon

14 Znojemský hrad pohledem od prastarého přechodu Dyje

HRADY

STŘEDNÍHO PODYJÍ

malý průvodce údolím řeky Dyje
na pomezí jihozápadní Moravy
a Dolních Rakous